

DOI 10.36074/grail-of-science.02.08.2024.071

ФОРМУВАННЯ ІНОЗЕМНОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ КРАЄЗНАВЧОГО ПІДХОДУ

Король Л. Л.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської та німецької філології
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка, Україна

Черчата Л. М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської та німецької філології
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка, Україна

Анотація. У статті розглядаються особливості формування іноземномовної комунікативної компетентності студентів на засадах краєзнавчого підходу. Теоретично обґрунтовано значущість краєзнавчої тематики як змістового складника сучасної мовної освіти. Визначено основні форми та методи формування іноземномовної комунікативної компетентності студентів закладу вищої освіти на засадах краєзнавчого підходу.

Ключові слова: краєзнавство, краєзнавчий підхід, іноземна мова, мовна освіта, комунікативна компетентність студента.

У сучасному лінгводидактичному дискурсі формування іноземномовної комунікативної компетентності здобувача вищої освіти (ЗВО) аналізується в контексті єдності метапредметних, предметних та особистісних результатів суб'єкта педагогічного процесу. Відповідно, спрямованість навчальних програм на набуття студентами ключових компетентностей, пошук шляхів їхнього вдосконалення – один із важелів своєчасного оновлення змісту освіти, узгодження його із сучасними тенденціями та суспільними потребами, а також, що не менш важливо, інтеграції до європейського та світового освітніх просторів.

«Не викликає заперечення той факт», – пише український методолог освіти В. Кремень, – «що під час інтегрування вітчизняної освіти в міжнародний освітній простір важливо зберегти її національний характер, сприяти

збереженню культурної спадщини (висока культура визначально спирається на досягнення національного і світового мистецтва та глибокі національні традиції), вихованню національної гордості, формуванню в майбутніх громадян національної самосвідомості через любов до рідного краю, патріотизм, без яких неможливий розвиток жодної нації» [4, с. 10–11]. У зв'язку з цим набуває вагомості проблема подальшої розбудови краєзнавчої освіти й опанування змісту базових елементів українського краєзнавства: природи, історії, літератури, фольклору, матеріальної культури, соціально-економічної сфери окремих невеликих територіальних одиниць як визначальна для всіх ланок освіти – від дошкільної до вищої та освіти дорослих [4, с. 12].

На рубежі тисячоліть, на погляд Н. Нагорної, відбувся знаковий «поворот»: у фокусі суспільних зацікавлень опинилася проблематика регіоналізму і центр-периферійних відносин [7, с. 5], а разом з нею постали пріоритети краєзнавчої компетентності майбутнього фахівця, специфіка її формування засобами різних дисциплін, зокрема й іноземної мови.

Актуальність краєзнавчого матеріалу у змісті іноземномовної підготовки студентів нефілологічних спеціальностей ЗВО передовсім визначається його внеском у комунікативну практику, здатністю відповісти на виклики, що постають в умовах оновлення підходів до навчання.

Інтеграція різних аспектів знань і компетенцій у навчальний процес стає невіддільною частиною сучасної вищої освіти.

Загальноживане нині поняття «компетентність» тлумачиться як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та / або подальшу освітню діяльність [2].

Слушно зауважено, що компетентність, ґрунтується на знаннях, навичках і вміннях, але ними не вичерпується, неодмінно охоплюючи особистісне ставлення, а також досвід людини, її спроможність осмислити конкретну життєву ситуацію. Тож кожна компетентність побудована на поєднанні знань, навичок і умінь, ставлень, цінностей, емоцій, здібностей, поведінкових компонентів, тобто всього того, що можна мобілізувати для активної дії [5, с. 83].

У структурі особистості як активного суб'єкта суспільства важливе місце відводиться саме краєзнавчій діяльності, сутність якої складають любов до рідного краю, патріотизм, інтерес і творче ставлення до краєзнавчої роботи, потреба у здобутті краєзнавчих знань про історичне минуле, народні традиції та звичаї [4, с. 11].

Для досягнення цієї мети необхідне формування компетентностей майбутнього фахівця, що потребує надійного дидактичного інструментарію. Складники цього інструментарію (парадигма, підхід, принцип, метод, засіб, форма, прийом тощо), на думку вченої Т. Мієр, зазнавали й зазнають процесів взаємовпливу, взаємодоповнення, взаємозаміни, взаємопроникнення [6, с. 35].

Зауважені методологічні аспекти віддзеркалюються в підходах до освітньої практики, що підтверджує важливість інтеграції теоретичних і практичних знань.

Підхід – це сукупність принципів, методів і прийомів, які використовуються для досягнення певної мети або розв'язання завдання в будь-якій сфері діяльності.

За П. Сікорським, підхід у педагогіці – визначення головних компонентів в освітньому процесі, які дозволяють досягати оптимальних результатів у навчанні, вихованні та розвитку суб'єктів учіння, і концентрація науково-педагогічних зусиль для їх практичного застосування [8, с. 97].

Компетентнісний підхід, переконує вчений, мав би пронизувати освітній процес від початкової школи і до аспірантури, докторантури та післядипломної освіти. На жаль, попри декларування у державних програмах, доктринах та інших нормативно-правових актах, в українській освітній системі усталилися такі негативні явища, як домінування теоретичного складника над практичним, абстрагованість від реального життя, а також недостатня увага до виховання в студентів ціннісних орієнтацій (ціннісне ставлення до себе, своєї родини, до своєї землі, національної культури, рідної мови тощо) [8, с. 97].

Отже, для подолання проблем змістова компонента вимагає не лише системності та структурованості, а й динамічного оновлення. Це особливо важливо в умовах діалогу культур, який нині форматує підходи до мовної освіти.

У царині іноземномовної підготовки у вищій школі обшири діалогу культур дослідники підставно іменують «усесвітніми й універсальними» [1, с. 9], позаяк сучасні університети прагнуть поглиблення міжнародної співпраці, участі в програмах академічної мобільності, широко залучають різноманітні механізми й технологічні резерви освітньої інтеграції.

Зважаючи на глобальний характер діалогу культур у сучасній іноземномовній підготовці, дослідниця Р. Гришкова [1] радить організовувати навчальний процес так, щоб іноземна мова вивчалась як феномен національної культури, що дозволить забезпечити повноцінну участь в обміні культурними надбаннями.

Цінність викладеної пропозиції неспростовна, однак наразі реальність дещо інакша: скорочення академічного обсягу дисципліни призвело до звуження кола тем, які вивчаються на нефілологічних спеціальностях ЗВО. У кращому разі, викладання іноземної мови студентам-нефілологам побіжно заторкує лише лінгвокраїнознавчий сегмент іноземної культури. Як наслідок, здобувач освіти зазнає труднощів у передаванні інформації іноземною мовою про реальні рідного краю, його історію, визначних діячів тощо, адже йому бракує досвіду інтерпретування іноземною мовою краєзнавчих феноменів, а почасти й відповідних краєзнавчих знань.

Відтак логічно зазначити, що у змісті університетської мовної освіти мають бути не лише професійно зорієнтовані, а й лінгвокраїнознавчі та краєзнавчі компоненти. Методологічною підвалиною поєднання цих складників розглядаємо взаємодоповнення компетентнісного, лінгвокраїнознавчого та краєзнавчого підходів. Таке поєднання актуалізується співмірністю оперування інформацією як про країни, мова яких вивчається, так і про локальний простір, у якому перебуває студент як потенційний суб'єкт міжкультурного діалогу.

Власне, сутнісний вимір краєзнавчого підходу поєднує в собі дві ключові ідеї: рідного краю та знань.

Ідея рідного краю охоплює культурну та природну спадщину. Принагідно зауважимо, що поняття «культурна спадщина» та «природна спадщина» деталізовані в «Конвенції про охорону всесвітньої культурної та природної

спадщини» [3]. До першого уналежнено: пам'ятки (твори архітектури, монументальної скульптури й живопису, елементи та структури археологічного характеру, написи, печери та групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з погляду історії, мистецтва чи науки); ансамблі (групи ізольованих чи об'єднаних будівель, архітектура, єдність чи зв'язок із пейзажем яких є видатною універсальною цінністю з погляду історії, мистецтва чи науки); визначні місця (твори людини або спільні витвори людини й природи, а також зони, зокрема археологічні визначні місця, що є універсальною цінністю з погляду історії, естетики, етнології чи антропології) [5].

«Природною спадщиною» Конвенція називає: по-перше, природні пам'ятки, «створені фізичними й біологічними утвореннями або групами таких утворень, що мають видатну універсальну цінність з точки зору естетики чи науки»; по-друге, «геологічні й фізіографічні утворення й суворо обмежені зони, що є ареалом видів тварин і рослин, які зазнають загрози й мають видатну універсальну цінність з точки зору науки чи збереження»; по-третє, «природні визначні місця чи суворо обмежені природні зони, що мають видатну універсальну цінність з точки зору науки, збереження чи природної краси»; по-четверте, «геологічні й фізіографічні утворення й суворо обмежені зони, що є ареалом видів тварин і рослин, які зазнають загрози й мають видатну універсальну цінність з точки зору науки чи збереження; природні визначні місця чи суворо обмежені природні зони, що мають видатну універсальну цінність з точки зору науки, збереження чи природної краси» [3].

Задokumentований статус універсальної цінності культурної та природної спадщини приковує увагу до її невичерпного дидактичного потенціалу.

Ідея знань вимагає інтеграції інформаційної компоненти навчального процесу, котра уособлює наукові знання, дослідження, факти. Це допомагає студентам-нефілологам отримати всебічне й вичерпне уявлення про рідний край, забезпечуючи комплексність навчання та розуміння значення краєзнавчих аспектів у контексті глобальних культурних взаємодій, сприяє формуванню цілісної картини світу та міжкультурної компетентності.

Роль дисциплін іноземномовної підготовки впомітнює взаємодія різнокультурних світобачень, традицій і концептів. До того ж, заняття з іноземної мови створюють академічний діалоговий мікроклімат, де мовні знання й уміння студента органічно поєднуються з міжкультурними засадами, сприяючи формуванню та вдосконаленню навичок ефективного комунікатора в багатокультурному середовищі.

Важливо наголосити й на тому, що суб'єкти педагогічного процесу ЗВО всякчас узаємодіють із місцевим середовищем. Воно чинить вплив на осмислення ними об'єктивної реальності, генерує зацікавлення цінностями культурної і природної спадщини, задовольняє культурні потреби та сприяє підвищенню рівня загальної краєзнавчої ерудованості.

У ході формування міжкультурних компетенцій першим кроком є сприяння студентам у розумінні власної культурної ідентичності, що допоможе їм стати відкритим до вивчення інших культур, відмінних від рідної. А це, як упевнено переконують З. Хайду та Р. Домоний (Z. Hajdu, R. Domonyi), ознаменується результатом [10, с. 78] – здатністю адаптуватися до культурних

контекстів, відшліфувати комунікаційні навички та зав'язувати позитивні міжкультурні стосунки.

Досвід краєзнавчо спрямованої комунікації особливо важливий у неформальному іноземномовному спілкуванні, де така тематика є вкрай необхідною єдиною ланкою для ефективного комунікативного контакту. Дійсно, в ситуації невимушеної комунікації із закордонним співрозмовником усвідомлена і фактологічно насичена розповідь про крайовий терен не може бути замінена матеріалом типових лінгвокраїнознавчих розмовних тем, наприклад, таких, як географічне розташування, економічний потенціал, столиця країни, мова якої вивчається, та ін. Краєзнавчий контент є важливим, ба навіть має певну перевагу над лінгвокраєзнавчими темами.

Убачаємо не менш актуальними знання етнодиференційованих складників обох культур-комунікантів: традицій, звичаїв, національних обрядів, елементів національної побутової культури, національних картин світу, національної художньої культури тощо, з особливим акцентом на крайовій специфіці. Відповідні матеріали мають посісти належне місце як в аудиторній, так і в самостійній роботі здобувача вищої освіти з іноземної мови.

У ракурсі зазначеного доречний умовивід О. Вознюк та О. Тушинської: «Якщо оволодіння іншомовним спілкуванням супроводжується вивченням регіону, району чи міста, в якому живеш, то мотивація до вивчення іноземної мови значно зростає» [9, с. 9].

Пізнання професійної та соціокультурної сфер іноземної мови доцільно поєднати з вивченням регіональної специфіки, незалежно від спеціальності студента. Подібний комплекс знань, умінь і навичок, забезпечить належний рівень краєзнавчої ерудованості студента, дозволяючи йому сприймати й упевнено продукувати повідомлення краєзнавчого змісту в ситуаціях формального та неформального міжкультурного комунікативного контакту.

Особливого значення цей змістовий аспект набуває в умовах воєнного стану, коли тисячі молодих людей зі сходу й півдня України змушені змінити попереднє місце проживання та опинитися в культурному ареалі нового для себе регіону. Інтегрування краєзнавчого модуля (теми) в навчальну програму з іноземної мови забезпечує системність формування краєзнавчої компетентності таких студентів. Краєзнавчий підхід – запорука їхньої здатності порівнювати і презентувати культурні особливості регіонального простору.

Формування краєзнавчої комунікативної компетентності у студентів нефілологічних спеціальностей є комплексним процесом, який реалізується через різноманітні методи і прийоми.

Ми підтримуємо думку авторів публікацій (І. Алексеєнко, Т. Бабенко, О. Вознюк, Л. Голованчук, Р. Гришкова, О. Пасічник, Л. Петрович, І. Прус, Н. Рудницька, С. Ніколаєва, Н. Фийса, інші), які обґрунтовують доцільність використання краєзнавчого матеріалу на заняттях з іноземної мови в таких формах, як повідомлення, презентування, доповідь, міні-лекція, вікторина, проєкт, ділова гра, краєзнавча наукова конференція іноземною мовою, навчальна екскурсія, відео мандрівка, обговорення експозиції краєзнавчого музею чи відвідин виставки народної творчості, індивідуальне дослідницьке завдання, створення засобів візуалізації певної краєзнавчої теми (семантичних карт, інтелект-мап, хмар слів, дерева асоціацій) та ін.

На нашу думку, краєзнавчий матеріал може бути корисним не лише в аудиторній, а й у самостійній та індивідуальній роботі студентів-нефілологів. Він взаємодоповнює візуальний і вербальний аспекти сприйняття академічного ресурсу, насичує культурологічний контекст дисциплін «Іноземна мова» та «Іноземна мова за професійним спрямуванням».

У фактологічному наповненні краєзнавчого модуля доцільно враховувати спеціальність здобувачів вищої освіти, зосереджуючи увагу на таких галузях, як географія, історія, література, мистецтво, педагогіка, економіка та інші. Наприклад, географічний краєзнавчий напрям має заторкувати питання природних ресурсів, кліматичних умов та їхнього впливу на економічні параметри регіону. Історичний блок краєзнавчої тематики дозволяє сконцентрувати навчально-пізнавальні зусилля студентів навколо таких тематичних ракурсів, як виникнення поселення, етимологія його назви, символіка та її походження, історичні події, пов'язані з містом, видатні краєни, їхній унесок у національну й світову культуру, знамениті особистості, чия життєдіяльність пов'язана з містом, пам'ятки історії та культури, хронологія розвитку міста тощо.

Біологам та екологам варто запропонувати теми, пов'язані з флорою та фауною, природними пам'ятками регіону, проблемами захисту довкілля.

Для студентів мистецьких та культурологічних спеціальностей буде цікавим розгляд аспектів культурної своєрідності рідного краю, творчий наробок місцевих діячів мистецтва, діяльність літературно-мистецьких товариств, відомості про виставки, музеї, картинні галереї, театри, традиційні літературно-мистецькі заходи (фестивалі, ярмарки, вернісажі, концерти тощо), а також автентичні народні промисли та їхні майстри.

Не зайве нагадати, що використання краєзнавчої інформації в навчальному процесі закладу вищої освіти посилює інтерес до міста, в якому навчається майбутній фахівець. Це пробуджує бажання самостійно досліджувати епізоди його історії, пам'ятки природи, культурні цінності, що, своєю чергою, сприяє розвитку індивідуальних когнітивно-краєзнавчих засад міжкультурної комунікації та створенню умов для розвитку особистості як духовно багатого носія соціокультурних надбань і традицій малої Батьківщини.

Ще одним аспектом краєзнавчого пізнання для всіх спеціальностей є історія університету, визначні події, персоналії відомих випускників, самобутні традиції ЗВО, організаційна структура, факультети, наукові інститути, курси та програми, політика та правила академічного успіху, кодекс поведінки, інфраструктура, студентське життя та вільний час студентів, програми мобільності, кар'єрні можливості й інші площини його функціонування.

Для того, щоб забезпечити ефективність іноземномовного краєзнавчого навчання студентів нефілологічних спеціальностей, важливо орієнтуватися на індивідуальні інтереси здобувачів вищої освіти, що може бути досягнуто через анкетування чи опитування академічних груп.

На основі отриманих даних алгоритм відбору навчального матеріалу доцільно базувати на чіткій послідовності дій:

- вирішення розмовних тем;
- окреслення питомих ситуацій спілкування в межах теми;

• виокремлення мовленнєвих дій та відбір відповідних мовних і мовленнєвих засобів.

Структуроване планування навчальної діяльності допоможе врахувати різні аспекти комунікації, зокрема й порівняння реалій за рубриками: «у їхній культурі» – «у нашій культурі». Це дасть змогу кожному студентові відчути себе частиною свого народу, носієм національної культури [1, с. 10].

Ретельний відбір навчального контенту забезпечує не лише системність у навчанні мови, а й діалогічність змісту через гуманітарну спрямованість краєзнавчого матеріалу, що сприяє формуванню компетенцій для ефективного міжкультурного спілкування.

Висновки та пропозиції. Таким чином, формування іноземномовної краєзнавчої комунікативної компетентності в сучасних умовах розбудови європейського та світового освітніх просторів ґрунтується на знаннях про рідний край в контексті іноземної мови. Інтеграція краєзнавчого матеріалу в навчання іноземної мови є ефективним способом удосконалення комунікативних навичок здобувачів вищої освіти нефілологічних спеціальностей.

Краєзнавчий підхід, поряд із компетентнісним та лінгвокультурним, покликаний стати основою краєзнавчої комунікативної компетентності майбутнього фахівця. Впровадження інформації про рідний край допомагає студентам глибше зрозуміти власну культурну ідентичність на тлі культурних особливостей інших країн.

Список використаних джерел:

- [1] Гришкова, Р. О. (2007). Формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей : моногр. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 424.
- [2] Закон № 2145-VIII «Про освіту». URL: <https://is.gd/4lhgEa>
- [3] Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради № 6673-XI (6673-11) від 04.10.88). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text
- [4] Кремень, В. (2011). Вітчизняне краєзнавство: стратегічні орієнтири сучасної освітньої парадигми. *Краєзнавство*, (3), 10-15.
- [5] Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підруч. для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних ун-тів / Бігич О. Б., Бориско, Н. Ф., Борецька, Г. Е. та ін. / за ред. С. Ю. Ніколаєвої. (2013). Київ: Ленвіт, 590.
- [6] Мієр, Т. (2020). Дидактична сутність поняття «підхід»: генеза, трактування, функціональність, ієрархізація, класифікація. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Педагогіка*, (2(12)), 35-39.
- [7] Нагорна, Л. П. (2008). Регіональна ідентичність: український контекст. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2008, 405.
- [8] Сікорський, П. (2021). Основні педагогічні підходи та їх вплив на формування навчальних технологій. *Освітні обрії*, (1(52)), 96-100.
- [9] Тушинська, О., Вознюк, О. Засоби краєзнавства при вивченні іноземної мови. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/36488/1/%D0%A2%B7%D0%B8.pdf>
- [10] Hajdu, Z., Domonyi, R. (2019). Integrating the Language Aspects of Intercultural Competencies into Language for Specific Purposes Programmes. *Professional Competencies in Language Learning and Teaching*. / Ed. C. Gorla, L. Guetta, N. Hughes, S. Reisenleutner, and O. Speicher. Research-publishing.net. Voillans. xii+147, 65-75.

FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF NON-LINGUISTICS MAJOR STUDENTS ON THE BASIS OF LOCAL STUDIES APPROACH

Korol Larysa

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of English and German Philology
Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko, Ukraine

Cherchata Lidiia

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of English and German Philology
Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko, Ukraine

Summary. *The article deals with the peculiarities of the formation of university students' foreign language communicative competence on the basis of the local studies approach. The significance of local studies as a content component of modern language education is theoretically substantiated. The main forms and methods for the formation of foreign language communicative competence of higher education institution students on the basis of the local studies approach are determined.*

Key words: *local studies, local studies approach, foreign language, language education, student's communicative competence.*